

Daniel Thunbergin tuolit – Suomen ensimmäiset keinutuolit?

Suomi taitaa olla Yhdysvaltain ohella toinen maa, jossa keinutuolista on tullut kansallishuonekalu. Meillä keinutuoli on kansanomaisesti joka kodin huonekaluksi,¹ Bostonin keinutuolia puolestaan kiitellään suurenmoisena amerikkalaisena instituutiona.² Amerikkalainen tutkija Nancy Goyne Evans on laajan Windsor-tyyppisiä huonekaluja ja siten myös keinutuoleja koskevan tutkimuksensa yhteydessä selvittänyt eurooppalaisen keinutuolin varhaishistoriaa.³ Keinutuoli on syntynyt vasta kun tuolit olivat suhteellisen yleisiä. Istuimet olivat pitkään kiinteitä penkkejä ja harvat tuolit oli varattu arvohenkilöille. Vielä 1600-luvun alkupuolella tuolit olivat linnojen ja kartanoidenkin sisustuksissa harvinaisia. Englannissa yleistyi 1660-luvulta lähtien käsinajaton, verrattain kapea, korkeaselkäinen barokkituoli, *cane chair*, jonka istuimessa ja selkänöjan keskiosassa on rottinkipunosta. Näiden tuolien valmistuksesta tuli Englannissa lähes tehdasmaista ja niiden vienti Eurooppaan oli huomattavan laajaa; Suomeenkin niitä on tuotu.⁴ Ruotsin porvariskodeissa irtotuoleja alkoi olla merkittävässä määrin vasta noin vuoden 1700 tienoilla.⁵ Suomessa aineellisen hyvinvoinnin kasvu hidastui parikymmentä vuotta suuren Pohjan sodan ja isonvihan vuoksi.

Ensimmäiset keinutuolit ovat olleet tavallisia tuoleja, jotka on kehoista saadun esikuvan mukaan varustettu jalaksin. Näyttää ilmeiseltä, että Englannissa on ryhdytty varustamaan tuoleja jalaksin 1700-luvun alkupuolella ja nimenomaan Lancashiren kreivikuntaa pidetään keinutuolin syntysijana, joskaan sitä ei ole voitu sitovasti osoittaa. Vanhin kirjallinen dokumentti, lancasterilaisen puusepän lasku uudesta keinutuolista, on vuodelta 1749, jolloin siihen viitataan jo tutuna asiana. Uuden Englannin siirtokunnissa Amerikassa vanhimmat kirjalliset lähteet keinutuoleista ovat niinkään 1740-luvulta. Samalla kun tehtiin uusia keinutuoleja varustettiin vanhoja istuimia keinujalaksin.⁶

1 Sammallahti – Lehto 2010, 8–16, 24.

2 Dyer – Fraser 1928, 43: ”- - that great American institution the Boston rocker.”

3 Evans 1997, 52–55.

4 Pylkkänen 1965, 22–25.

5 Knutson 2008, 50.

6 Evans 1997, 52.

Englannissa keinutuolit eivät olleet 1700-luvulla salonkikelpoisia. Ne olivat ensisijaisesti vanhusten ja sairaalloisten ihmisten käytössä ja yleistyivät sen vuoksi varsin hitaasti. Oli havaittu, että keinuvassa tuolissa istuminen tuntui lievittävän kipuja ja kehdon tavoin rauhoittavan levotonta mieltä. Jalaksellista tuolia voi istujan pyynnöstä jonkin verran myös liikutella tai käännellä helpommin kuin tavallista tuolia. Keinutuoleja oli makuukamareissa ja sivuhuoneissa tai lastenkamareissa imettäjiä varten; lapsillekin tehtiin pieniä keinutuoleja. Siksi keinutuoleja ei myöskään nähdä paraatihuoneista tehdyissä interiöörimaalauksissa. Englannissa keinutuoli näyttää jääneen pois käytöstä 1800-luvun alkuun tultaessa palatakseen 1851 Lontoon maailmannäyttelyn aikaan valtameren takaa uudessa muodossa takaisin.⁷ Yhdysvalloissa keinutuolin suuri voittokulku alkoi 1820-luvulla. Tuolloin nopeaan suosion kasvuun vaikutti sorvattujen jalkojen ja selkäpinnojen, massiivipuisen istuinosan ja tappiliitosten eli jo sata vuotta tunnetun ns. Windsor-tuolin rakenteen omaksuminen teolliseen suurtuotantoon. Tähän liittyy yleisimmän suomalaisenkin keinutuolin synty.⁸

Suomessa voi perukirjojen perusteella päätellä, että keinutuoleja on säätyläiskodossa alkanut esiintyä harvakseltaan 1700-luvun lopulla,⁹ näin mahdollisesti myös Ruotsissa, jossa sielläkin keinutuolit enimmäkseen ovat 1800-luvulta.¹⁰ Osa meillä säilyneistä kustavilaismallisista keinutuoleista saattaa olla 1700-luvun lopulta.

Porvoon museon keinutuoli

Maamme lukemattomien keinutuolien joukossa on yksi, Porvoon museossa oleva keinutuoli (inv. nro 3675),¹¹ jonka istuinosaa viittaa selvästi kustavilais-takin vanhempaan aikaan. Itse tuoli on ajalta, jonka tyyli käy Ruotsissa Fredrik I:n (1720–1751) nimellä; meillä puhutaan sekä myöhäisbarokista että varhaisrokokoosta. Isonvihan jälkeen alkanut tyyli jatkui meillä 1760-luvulle asti, kunnes varsinainen rokokoo syrjäytti sen. Tuolin tyyppillisiä piirteitä ovat etujalkojen voimakaspolvinen *cabriole*-muoto eli pukinjalka, sarjan etureunan *arbalète*- eli jousenkaarikuvio sekä sorvatut takajalat. Jalkojen välissä on sorvattu H-ristikko. Voluutteihin päättyvät käsinojat muodosta-

7 Evans 1997, 52–56.

8 Sammallahti – Lehto 2010, 56–78.

9 Parko 1988, 76; Sammallahti – Lehto 2010, 30–31; von Hellens 2003, 25–26; mm. Porvoossa ensimmäinen maininta on kauppias Carl Wathénin perukirjassa 4.6.1807. Koska kysymyksessä ovat perukirjat, huonekalut voivat olla jo vanhoja.

10 Sjöberg – Sjöberg 2003, 216; Nyström – Stavenow-Hidemark 2008, 201–205.

11 Keinutuolin on lahjoittanut 1913 porvoolainen neiti Stigell, muita tietoja sen alkuperästä ei ole. Museoviraston konservointilaitoksessa 1977 siitä poistettiin 1800-luvun lopulla tehty valkea kultakoristeinen päällemaalus.

Kuva 1. Keinutuoli. Istuinosa ruskeaksi petsattua lehtipuuta, jalakset havupuuta. Istuimen nahkaverhoilu uusi. Lahjoittaja neiti Stigell 1913. Porvoon museo inv. nro 3675. Valok. Synnöve Bergholm.

vat vaakatasossa voimakkaan S-kaaren. Tuolin selkänöjan sivupuut ja balusterinmuotoinen pystylauta kaartuvat yläosastaan ulospäin myötäilemään anatomisesti istujan selkää. Tällaiset tuolit olivatkin huonekaluhistorian ensimmäiset, joissa ihminen saattoi istua todella mukavasti. Puulaji on lehtipuuta, joka on petsattu tummanruskeaksi; jalakset ovat havupuuta. Sarjaan upotetun irtoistuimen verhoilu on todennäköisesti ollut nahkaa, nykyinen nahkaverhoilu on kuitenkin uusi.

Kysymyksessä on tavallinen nojatuoli joka on saanut suhteellisen korkeat, symmetriset jalakset alleen. Jalasten yläreunan profiili on veistetty roko-kootapaan kaartuvaksi ja päissä on pienet voluutit. Jalaksia yhdistää kolme poikkipuuta.

Samankaltainen, istuinosaltaan hieman pelkistetympää varhaisrokokoota edustava keinutuoli on Satakunnan museon kokoelmassa.¹² Sen jalakset ovat raskastekoisemmat kuin Porvoon tuolilla, lähes segmentin muotoiset ja yläreunaltaan profiloimattomat.

¹² Inv. nro 6076, tuoli on ostettu Naantalista 1906. Samallahti – Lehto 2010, 31, kuva 5.

Keinutuolien yleistyessä vanhojakin tuoleja on varmasti varustettu jalaksin, mutta voisiko tällainen tuoli olla jo omana aikanaan tehty keinutuoliksi?

Ylitirehtöörin piirustus keinutuolia varten

Kiinnostavan mahdollisuuden uuteen päätelmään tarjoaa Viaporin linnoitustyömaan johtavan rakennusmestarin, ylitirehtööri Daniel af Thunbergin jäämistöön kuuluva kirje.¹³

Kenraali Augustin Ehrensvärdin ystävä kapteeni Bergencrantz tiedustellee syyskuun 7. päivänä 1771 kenraalittaren puolesta, voisiko ylitirehtööri Thunberg ystävällisesti lähettää Saaren kartanoon piirustuksen sellaista keinutuolia varten, jonka hän Suomessa ollessaan oli tehnyt maaherra Nordenskiöldille. Herra kenraali itse ei ollut saanut asiaa hoidetuksi ja kuitenkin keinutuolin suoma liikunta olisi hänelle tuiki tärkeää hänen nykyisen sairastelunsa aikana.

Åbo & Saris d. 7 Sept. 1771

Välborne Herr ÖverDirecteur,

Hennes Nåd Fru Friherrinnan och Generalskan Ehrensvärd har befalt mig låta Herr ÖverDirecteuren veta at Herr Generalen c.c. Baron Ehrensvärd varit länge och ofta sinnad at tillskriva Herr ÖverDirecteuren med begäran at få Ritning på den Gung-Stohl som Herr ÖverDirecteuren under des vistande här i Finland inventerade åt H. Lanshövdningen Nordenskjöld - men at Herr Generalen oaktat många påminnelser likväl låtit saken bero utan värkställighet, ehuru angeläget Herr Generalen så väl förut som ännu har av en sådan Stohl till motion för sig under des siukliga Tillstånd.

fördenskull har fru Generalskan befalt mig at å Des vägnar genom detta Bref anhålla och ombedja Herr ÖverDirecteuren at af vänskap och kärlek för Herr Generalen vara så god och gunstig och översända ovanförmelta Ritning mig tillhanda, som nu vistas hos Herr Generalen på Saris, på det densamma därigenom må kamma fru Generalskan till handa, och om stolens förfärdigande må kunna besörjas.

Fru Generalskan förmäler vid detta tillfälle sin hjertliga Hälsning till Herr ÖverDirecteuren, och gör sig försäkrad om Herr ÖverDirecteurens ynnestfulla vänskap i detta ämne.

Jag har äran vara

Välborna Herr ÖverDirecteurens ödmjukaste Tjenare

Bergencrantz¹⁴

13 Uppsala universitets bibliotek, Henschenska familjearkivet, Daniel af Thunbergs brevsamling. Kirjeen on aikaisemmin julkaissut Tandefelt 1929, 176.

14 Suomennos (seuraavan sivun alalaidassa):

Kirjeessä mainitut henkilöt, Ehrensvärd, Thunberg, Nordenskiöld ja Bergencrantz, liittyvät kaikki Viaporin ja Loviisan linnoitustöiden piiriin.¹⁵

Kenraali Augustin Ehrensvärd (1710–1772), sittemmin kreivi ja sotamarsalkka, sai nuorena tykistöupseerina tehtäväkseen organisoida ja johtaa Helsingin edustan Susiluodoille tulevan puolustuslinnoituksen rakennustyöt. Linnoituksen nimeksi tuli Sveaborg, kansan suussa Viapori (Suomenlinna-nimi otettiin käyttöön vasta 1918). Työt aloitettiin 1748 ja ne jatkuivat yli 40 vuotta. Linnoitustyöt keskeytyivät mm. 1757–1762, jolloin Ruotsi kävi sotaa Preussia vastaan Pommerissa, jonne Ehrensvärd oli komennettuna. Ehrensvärd toimi kolmeen otteeseen linnoituksen komendanttina. Vuonna 1771 hän sai terveytensä vuoksi eron tehtävistään ja vetäytyi everstinvirkatuloonsa, Mynämäen Mietoisissa olevaan Saaren kartanoon, missä hän kuoli 4.10.1772. Hänen vaimonsa oli Catharina Elisabeth Adlerheim (1715–1784).

Ehrensvärdin läheinen työtoveri Viaporissa oli rakennusmestari Daniel Thunberg (1712–1788, aateloituna 1776 af Thunberg). Hän oli Ångermanlandista kotoisin oleva koulutielle pantu talonpojan poika. Uppsalan yliopistossa Thunberg opiskeli teologiaa, mutta kiinnostui pian mekaniikasta ja ryhtyi jo nuorena kehittämään erilaisia maanviljelystyökaluja. Hän harjoitteli myös lyhyen aikaa tunnetun insinööritieteiden keksijän ja kouluttajan Christopher Polhemin perustamassa mekaniikan laboratoriossa Stjärnsundissa.¹⁶ Viaporissa Thunbergin tehtävänä oli vastata linnoituksen ja telakan rakennusteknisistä ratkaisuista. Kuuluksa oli mm. linnoituksen tuulimylly, joka jauhoi viljaa, sahasi lautoja ja pumppasi vettä, kaikkea

Ylitirehtöörin kirjeen suomennos (edelliseltä sivulta):

Turku & Saari, 7. syyskuuta 1771

Jalosukuinen Herra Ylitirehtööri,

Hänen Armons Rouva Vapaaherratar ja Kenraalitar Ehrensvärd on käsenyt minua saattamaan Herra Ylitirehtöörin tietoon, että Herra Kenraali c.c. Paroni Ehrensvärd on jo kauan ja monta kertaa aikonut kirjoittaa Herra Ylitirehtöörille ja pyytää piirustusta sitä Keinutuolia varten, jonka Herra Ylitirehtööri Suomessa ollessaan suunnitteli H. Maaherra Nordenskjöldille. Monista muistuksista huolimatta Herra Kenraali on kuitenkin jättänyt asian sikseen ja hoitamatta, vaikka jo aikaisemmin ja yhä vieläkin tällaisen tuolin suoma liikunta olisi Herra Kenraalille tuiki tärkeää hänen nyt sairastellessaan.

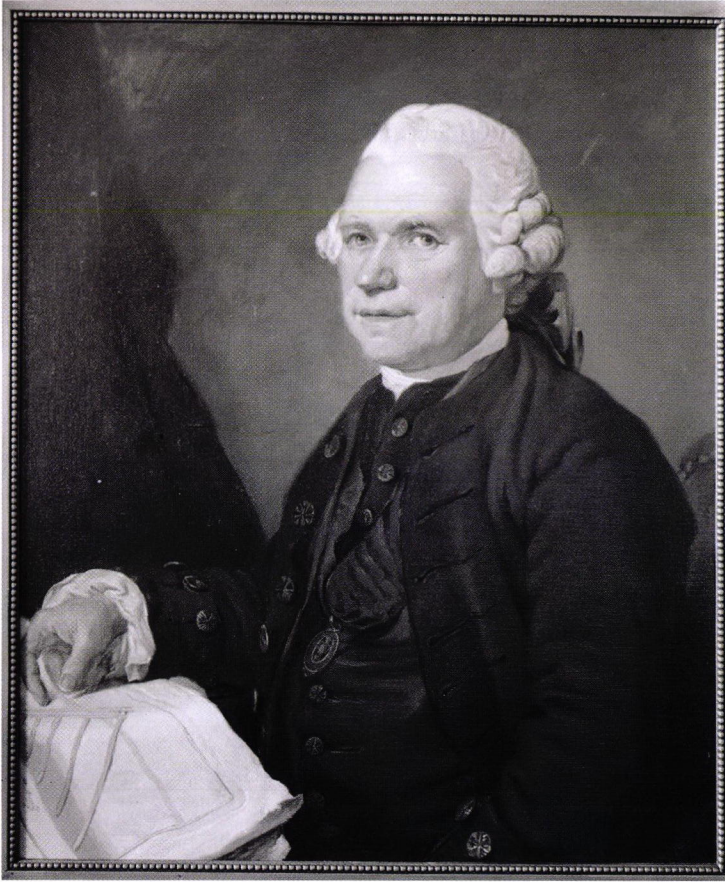
Sen vuoksi rouva Kenraalitar on käsenyt minua puolestaan täten kirjeitse anomaan ja pyytämään, että Herra Ylitirehtööri vanhan ystävyyden ja Herra Kenraalia kohtaan tuntemansa rakkauden vuoksi olisi niin hyvä ja ystävällinen ja lähettäisi yllämainitun piirustuksen suoraan minulle, joka nyt oleskelen Herra Kenraalin luona Saaressa, jotta se siten tulisi Rouva Kenraalittarelle ja voitaisiin huolehtia tuolin valmistuksesta.

Rouva Kenraalitar lähettää tässä yhteydessä sydämellisen tervehdyksensä Herra Ylitirehtöörille ja on vakuuttunut Herra Ylitirehtöörin suosiollisesta ystävyydestä tässä asiassa.

Minulla on kunnia olla Jalosukuisen Herra Ylitirehtöörin nöyryn palvelija Bergencrantz.

15 Elgenstierna 1925–1936; Carpelan 1954–1965.

16 Henschen 1954, 3–7.

Kuva 2. Daniel af Thunberg (1715–1788), Viaporin johtava rakennusmestari. Öljymaalauks, Albert Zetterbergin 1922 tekemä kopio Gripsholmin linnassa olevasta Lorenz Pasch nuoremman 1772 maalaamasta muotokuvasta. Ehrensvärd-museo inv. nro 24. Valok. Museovirasto.

samanaikaisesti. Thunberg oli Viaporin töissä vuosikausia ja Pommerin sodasta huolimatta vielä suurimman osan vuotta 1758, jolloin telakka oli rakenteilla. Vuodesta 1759 lähtien hän työskenteli Karlskronassa laivaston telakoiden rakennustöissä, myöhemmin ylitirehtööriksi nimitettynä, mutta kävi vielä tarkastamassa Viaporin telakan viimeistelyitä.¹⁷ Vedenalainen rakentaminen oli Thunbergin erikoisalaa ja hän suunnitteli Ruotsissa myöhemmin pääasiassa kanavia.¹⁸

Kirjeen allekirjoittaja Carl Fredrik Bergencrantz (1726–1792) oli nauvo-laisen karoliiniupseerin poika, joka oli nuorena opiskellut Turun yliopistos-sa ja sitten lähtenyt sotilasuralle. Hän oli oleskellut ulkomailla, Espanjassa,

¹⁷ Nikula 1960, 190–191.

¹⁸ Henschen 1954, 9–14.

Ranskassa ja Italiassa, ja palvelut mm. adjutanttina Loviisan linnoitustöissä 1752–1757 yleten lopulta majuriksi.¹⁹ Ehrensvärdin kunnostaessa Saaren kartanoa 1760-luvulla useat nuoret upseerit viihtyivät pitkiäkin aikoja sen isännän oppineessa ja sivistyneessä seurassa ja hänen laajassa kirjastossaan.²⁰ Kapteeni Bergencrantz kuului nähtävästi tähän piiriin ja toimi ehkä samalla Ehrensvärdin avustajana ja sihteerinä tämän viimeisenä elinvuonna.²¹

Maaherra Anders Johan Nordenskiöld (1696–1763, aikaisemmin Nordenberg) oli syntynyt Hitån kartanossa Sipoossa. Opiskeltuaan Uppsalassa matematiikkaa ja luonnontieteitä hän valitsi 1716 sotilasuran ja kunnostautui sittemmin linnoitusupseerina. Uudenkaupungin rauhan jälkeen hän palveli Suomessa vuoteen 1735 asti ja jälleen 1740-luvun alkupuolella. Hänen veljensä Carl Fredrik Nordenskiöld loi samantapaisen sotilasuran, molemmat kutsuttiin Ruotsin Tiedeakatemian jäseniksi heti sen perustamisvuonna 1739 ja molemmat aateloitiin 1751. Anders Johan Nordenskiöld laati mm. 1744 Degerbyn (Loviisan) ensimmäisen, sittemmin hylätyn, linnoitussuunnitelman ja perusteilla olevan tapulikaupungin ensimmäisen asemakaavan.²² Hän kuului kuningas Adolf Fredrikin seurueeseen tämän tarkastusmatkalla Suomeen kesällä 1752 ja jäi pysyvästi maahan saatuaan syksyllä nimityksen Savon ja Kymenkartanon läänin maaherraksi, ensin sijaiseksi ja seuraavana vuonna vakinaiseksi; residenssi oli Loviisassa. Nordenskiöld omisti Sipoossa Savijärven kartanon ja tuli veljensä tavoin tunnetuksi tarmokkaana talouselämän ja maanviljelyksen kehittäjänä. Hän harjoitti mm. perunanviljelyä 1753 Loviisassa.²³ Marraskuussa 1756 Nordenskiöld nimitettiin Uudenmaan ja Hämeen läänin maaherraksi. Elokuussa 1761 hän sai eron virastaan ja kuoli Helsingissä 26.6.1763.

Sairaana maaherran tuoli: nojatuoli vai keinutuoli?

Ehrensvärdin mukaan Anders Johan Nordenskiöldillä oli siis ollut Daniel Thunbergin piirtämä keinutuoli, joka oli mahdollisesti ensimmäinen koko

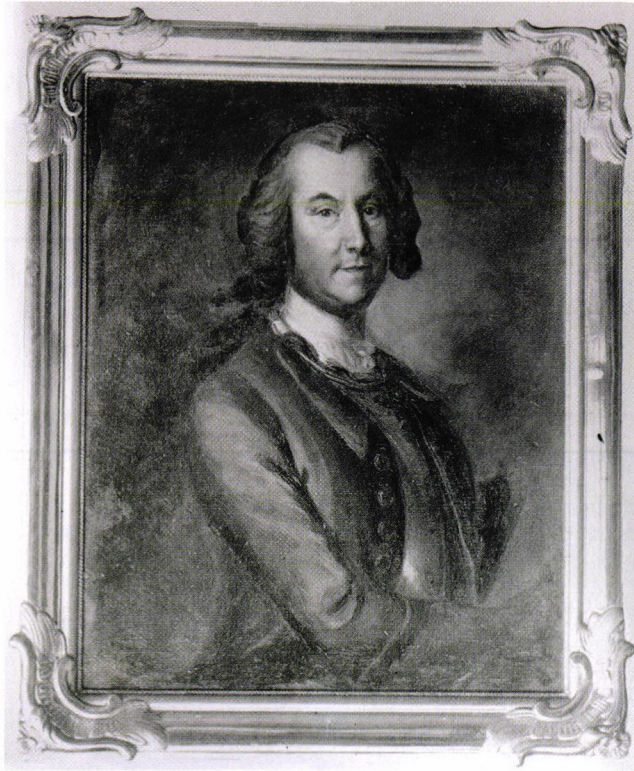
19 Bergencranzin vaimo Elisabet Christina von Linné oli kuuluisan lasvitiiteilijän tytär. Schlegel – Klingspor 1875, Bergencrantz; Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=6413>. 7.1.2011.

20 Nikula 1960, 481–482.

21 Bergencrantz oli Ehrensvärdin tavoin omaksunut ranskalaisen käsialan siihen aikaan vallitsevan ns. saksalaisen kirjoitustyylin sijaan. Sen lisäksi hänen oikeinkirjoituksensa näyttää olleen tietoisuuden uudistusmielistä ja radikaalia, sillä hän kirjoittaa tiettyjä sanoja ääntämyksen mukaisesti. esim. *av pro af, skriva pro skrifva, över pro öfver*, vastoin vallitsevaa käytäntöä. Kiitän kommentteista prof. Marika Tandefeltia ja prof. Mats Thelanderia.

22 Nikander 1930, 7–11; Hirn 1957, 24–25.

23 Leinberg 1903, 194.

Kuva 3. Anders Johan Nordenskiöld (vuoteen 1751 Nordenberg, 1696–1763). Öljymaalaus 1744, mahdollisesti J. H. Scheffel. Taulun takana teksti: A. J. Nordenberg nat. 1697 depict. 1744. Yksityisomistuksessa Ruotsissa. Valok. K. K. Meinander 1915. Museovirasto.

Ruotsin valtakunnassa. Keinutuolia Nordenskiöld olikin tarvinnut, sillä hän oli monta vuotta invalidi. Tukholmalainen lehtimies Carl Christoffer Gjørwell, joka Suomen-matkallaan elokuussa 1759 kävi Helsingissä, kertoo selostuksessaan maaherran olevan työteliäs ja jumalaapelkääväinen mies, mutta olevan koko vasemmalta puoleltaan halvaantunut.²⁴ Nordenskiöldiä oli jo vuonna 1755 Loviisassa ilmeisesti kohdannut aivoinfarkti, jonka seurauksena häneltä oli vasen puoli ja etenkin käsi halvaantunut. Parannusta hän oli ajan tapaan hakenut mm. terveyslähteiden vesiä juomalla ja pystyi lopulta liikkumaan kaikkialle jopa ilman keppiä.²⁵ Vaiva ei ollut estänyt nimitystä syksyllä 1756 uuteen maaherran virkaan Helsinkiin.

24 Gjørwell 1759, 71. ”Den 24 augusti kommo vi till Helsingfors, en av våra medelmättiga men bäst belägna städer. Landshöfdingen Nordenschöld, en arbetsam och Gudfrugtig man, har slag i hela vänstra sidan.”

25 Kryger 1764, 19–20. Kryger oli todennäköisesti saanut asiatiedot muistopuheeseen maaherran veljeltä eversti Carl Fredrik Nordenskiöldiltä.

Helluntaina 1757 Savijärvellä Nordenskiöld kuitenkin onnettomuudekseen sattui kompastumaan niin pahasti, että katkaisi vasemman reisiluunsa. Tukholmassa tuolloin valtiopäiville osallistunut maaherran veli eversti Carl Fredrik Nordenskiöld välitti veljensä voinnista saamiaan tietoja kirjeissään Sipoon Eriksnäsissä olevalle vaimolleen. Paraneminen oli hidasta ja vamma oli niin paha, ettei maaherra enää pystynyt kävelemään. Maaherra harkitsi enkä jo eläkkeelle siirtymistäkin,²⁶ mutta uuden vuoden alkaessa hän oli Helsingissä työpaikallaan ja pysyi virassaan vielä yli kolme vuotta. Tammi-kuun alussa 1758 Carl Fredrik Nordenskiöld kirjoitti veljensä Helsingissä voivan jo paremmin ja pystyvän istumaan nojatuolissa, ”*kan sitta oppe i länstol*”.²⁷

Myös Nordenskiöldin kuoleman jälkeen Ruotsin Tiedeakatemiassa pidetyssä muistopuheessa kerrotaan, että maaherra hoiti työtään tarmokkaasti useita vuosia nojatuolissa istuen, ”*sittandes uti en länstol*.” Nojatuoli mainitaan puheessa vielä toiseenkin kertaan, mikä näyttää korostavan sen merkitystä. Maaherran kerrotaan pitäneen sylissään lautaa, jonka päällä hän pystyi kirjoittamaan. Lähipiiristä näytti siltä, että hänen ahkeruutensa kasvoi samassa suhteessa kuin hänen kipunsa yltyivät.²⁸ Viimeisinä vuosinaan Nordenskiöld, huonosta kunnostaan huolimatta, ahkeroi aamusta iltaan sommitellen pitkiä ajan oloja pohdiskelevia runomuotoisia kirjoituksia.²⁹

Oliko maaaherran istuin pelkkä tavallinen nojatuoli vai oliko se nojatuoli, joka varustettiin jalaksin ja muuttui näin keinutuoliksi? Nojatuolitkin olivat tähän aikaan sen verran harvinaisia, että maaherran istuin on ollut jo sellaisenaan merkittävä. Jos taas kysymyksessä oli Thunbergin suunnittelema keinuva nojatuoli, ennen näkemätön istuin, jolla ehkä ei edes ollut varsinaista nimeäkään, Tukholmassa siitä on ollut yksinkertaisinta puhua maaherran nojatuolina.

Ehrensvärdin toivoma keinutuoli

Ehrensvärdillä oli tuolille nimi ja hän toivoi samanlaista keinutuolia, ”*Gung-Stohl*”, jonka Thunberg oli keksinyt tai suunnitellut maaherra Nordenskiöldille. Kirjeessä käytetty verbi *inventera* on johdettu ranskan verbistä *inventer* (= keksiä). Selvittämättä jää, oliko Thunberg itse kehittänyt ajatuksen

26 Carl Fredrik Nordenskiöld kirjeissä vaimolleen Hedvig Märta Ramsaylle 12.8.1757 ja 6.9.1757.

27 Carl Fredrik Nordenskiöld kirjeessä vaimolleen Hedvig Märta Ramsaylle 3.1.1758: ”Eljest begynner min Bror må bättre i Helsingfors, och kan sitta oppe i länstol, samt hoppas at få igen styrka at kunna gå på sin brutna sida och lår.”

28 Kryger 1764, 20–21, 28.

29 Useita Anders Johan Nordenskiöldin kirjoittamia pitkiä runoja sisältyy Frugårdin arkistoon. Kirjallisesti melko vaatimattomien runojen aiheina ovat mm. ajan taloudelliset olot, maanviljelyn ja etenkin perunanviljelyn edistäminen sekä kalastuksen hyödyllisyys.

keinuvasta tuolista vai oliko hän tietoinen vastaavista. Sekä Nordenskiöld, Ehrensvärd että Thunberg olivat tyyppillisiä valistusajan ja hyödyn aikakauden miehiä, jotka kaikki olivat kiinnostuneita teknisistä ratkaisuista ja joilla oli kansainvälisiä kontakteja. Jokainen heistä on voinut jossakin yhteydessä kuulla keinutuolista ja ymmärtää sen idean, vaikka ei olisi sellaista nähtykään. Ehrensvärd oli nuoruudessaan 1736–1738 tehnyt kaksivuotisen opintomatkan Eurooppaan ja viettänyt useita viikkoja Lontoossa,³⁰ jossa sielläkin keinutuoli jo silloin lienee ollut tunnettu. On myös mahdollista, ettei Ehrensvärd Pommerin sodan vuoksi ollut itse lainkaan nähnyt Nordenskiöldin keinutuolia, vaan kuullut siitä esimerkiksi Bergencrantzilta.

Jos keinutuoli rakennettiin olemassaolevasta nojatuolista, piti valita invalidille turvallinen ja siksi käsinojin varustettu, lujatekoinen, jatkuvaa kiihtelua ja siirtelyä kestävä tuoli. Lisäksi piti ratkaista, minkä muotoiset ja kuinka pitkät jalakset olisivat turvalliset, miten keinunutta olisi tasapainoinen ja miten tuolinjalat tuli liittää jalaksiin. Sen Thunberg varmaan joutui tekemään itse kokeilemalla, ehkä yhdessä puusepän kanssa. Jos maaherran veljen tammikuun alkupäivinä 1758 mainitsema nojatuoli oli keinutuoli, sen on täytynyt valmistua vuoden 1757 lopulla. Jos tuoliin pantiin jalakset vasta myöhemmin, se on voinut tapahtua vuoden 1758 aikana Thunbergin vielä ollessa Suomessa. Helsingissä toimi 1750- ja 1760-lukujen taitteessa kuusi puusepän työpajaa, joissa keinutuoli olisi voitu teettää. Kahdella mestarilla oli virallisia yhteyksiä Viaporiin, näistä Petter Åberg kuului 1750 linnoitusjohtokuntaan³¹ ja Matts Sexlin (Saxelin) oli 1756 hyväksytty Viaporin linnoituspuusepäksi.³²

Maaherra Nordenskiöldillä lienee ollut hyötyä keinutuolista, sillä vuosia myöhemmin, kun Ehrensvärd poti pitkälle edennyttä keuhkotautia ja vanhat sotavammatkin ehkä vaivasivat,³³ hänen tai hänen ystäviensä mieleen palautui maaherran keinutuoli. Oletettavasti Thunberg vanhan ystävyiden nimissä lähetti pikapuoliin Saaren kartanoon keinutuolin piirustuksen ja Bergencrantz toimitti sen valmistusta varten jollekin turkulaiselle puusepälle, ellei Ehrensvärdin palveluksessa ollut peräti omaa puuseppää. Keinutuoli toivottavasti soi lievitystä Ehrensvärdin kärsimyksiin hänen viimeisenä elinvuotenaan.

Ehrensvärdin kuoleman jälkeen 1772 hänen vaimonsa muutti pois Saaren virkatalosta sukulaisten luo Ruotsiin³⁴ ja tuskin vei keinutuolia tai muitakaan hänelle itselleen tarpeettomia huonekaluja mukanaan. Voisi kuvitel-

30 Nikula 1960, 23–24.

31 Hyvönen 1996, 66.

32 Hyvönen 1996, 65.

33 Nikula 1960, 293, 307, 490. Pommerissa Ehrensvärd oli hevosen selästä pudotessaan katkaissut toisen jalkansa ja myöhemmin saanut musketinluodin rintaansa.

34 Erdmann 1918, 238.

Kuva 4. Augustin Ehrensvärd (1710–1772). Tussilaveeraus, J. E. Rehn, luultavasti 1760-luvun lopulta. Yksityisomistuksessa Ruotsissa. Valok. Museovirasto.

la, että tällaiselle keinutuolille olisi pian löytynyt ottajia. Jos keinutuoli jäi Saareen se todennäköisesti paloi kartanon tuhoisassa tulipalossa 1774.³⁵ Ei myöskään maaherra Nordenskiöldin keinutuolin myöhemmistä vaiheista ole tietoja. Puheenaihetta niistä varmaan on riittänyt. Olisi kiinnostava tietää, tuliko jompikumpi tai ehkä molemmat olemaan esikuvana maassamme myöhemmin 1700-luvulla esiintyville keinutuoleille. Kun pohtii, minkälainen 1750-luvun lopulla tehty keinutuoli on voinut olla, on todennäköistä, että istuimeksi on valittu aikakauden mukavin tuoli. Thunbergin osuus on ollut jalasten suunnittelu ja liittäminen tuoliin. Sekä Nordenskiöldin että Ehrensvärdin keinutuoli on saattanut olla Porvoon museon keinutuolin kaltaisen.

Viaporin linnoituksen neljäkymmentä vuotta kestänyt rakennusaika merkitsi Suomelle monipuolista innovaatioiden, uudistusten ja kulttuurivaikutusten tulvaa. Näyttää siltä, että Viaporin välityksellä tulleiden uutuuksien joukkoon voidaan lukea myös keinutuoli.

35 Lounatvuori 2009, 225.

Lähteet ja kirjallisuus

Arkistolähteet

Kansalliskirjasto

Frugårdin arkisto Coll. 372.

372.2. Anders Johan Nordenskiöldin kirjoitukset.

372.7. Carl Fredrik Nordenskiöldin kirjeet Hedvig Märta Ramsaylle.

Hämeenlinnan maakunta-arkisto

Porvoon raastuvanoikeuden ja maistraatin arkisto, Perukirjat 1730–1809.

Uppsala universitets bibliotek

Henschenska familjearkivet, Daniel af Thunbergs brevsamling.

Verkkolähteet

Helsingin yliopiston ylioppilasmatrikkeli 1640–1852. <http://www.helsinki.fi/ylioppilasmatrikkeli/henkilo.php?id=6413> 7.1.2011.

Sähköpostikirjeenvaihto

Professori Marika Tandefelt, Svenska Handelshögskolan, Helsinki.

Professori Mats Thelander, Uppsala universitet, Uppsala.

Kirjallisuus

Carpelan, Tor 1954–1965, Ättartavlor för de på Finlands Riddarhus inskrivna ätterna I–III. Helsingfors.

Dyer, Walter A. – Fraser, Esther S. 1928, *The Rocking Chair – an American Institution*. New York and London: The Century Co.

Elgenstierna, Gustaf 1925–1936, *Den introducerade svenska adelns ättartavlor* 1–9. Stockholm: Norstedt & söner.

Erdmann, Nils (red.) 1918, *Amiral Carl Tersmedens memoarer V*. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Evans, Nancy Goyne 1997, *American Windsor Furniture: Specialized Forms*. New York, N.Y.: Hudson Hills Press, Inc.

Gjörwell, C. 1759, Anmärkningar på en Resa ifrån Stockholm till Finland år 1759. *Historiallinen Arkisto* IX. Helsinki 1886, 62–77.

Hellens, Marianne von 2003, *Möbler och heminredning i Åbo i början av 1800-talet*. Åbo landskapsmuseum. Stenciler 19.

Henchen, Folke 1954, Daniel af Thunberg och Blekinge. *Blekingeboken* 1954. Karlskrona: Föreningen Varvsmusei vänner i Karlskrona.

- Hirn, Hans 1957, Anders de Bruce 1723–1787. *En förvaltningshistorisk undersökning*. Historiallisiä tutkimuksia XLVI. Historiallinen seura. Helsingfors.
- Hyvönen, Heikki 1996, Suomessaa toimineet puuseppämestarit vapaudenajalla vuosina 1721–1772. *Rokokoo – Rokoko*. Heinolan Kaupunginmuseon julkaisuja no 5. Heinola Stadsmuseums publikationer nr 5. Lahti.
- Knutson, Johan 2008, Karolinsk tid. Bengt Nyström (red.), *Svenska möbler under femhundra år*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Kryger, Johan Fredrik 1764, Åminnelse-Tal öfver Framledne Kongl. Maj:ts Tro-man, Landshöfding och Riddare af Kongl. Svärds-Orden Samt Kongl. Vetensk. Academiens Ledamot, Välborne Herr Anders Joh. Nordensköld, Efter Kongl. Academiens befallning, hållit 1764 på Stora Riddarhussalen Af Hännens Medlem. Stockholm: Salvius.
- Leinberg, K. G. (Meddel.) 1903, En Ämbetsberättelse af Landshöfding A. J. Norden-skiöld. *Förhandlingar och Uppsatser* 16, 190. Skrifter utgifna af Svenska Litteratur-sällskapet i Finland LVI. Helsingfors, 187–195.
- Lounatvuori, Irma 2008, Saari everstinvirkaalona. Hanna Nurminen (toim.), *Saa-ren kartano Mynämäellä*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura, 132–133.
- Nikander, Gabriel 1930, *Lovisa stads historia* I. 1745–1808. Lovisa.
- Nikula, Oscar 1960, *Augustin Ehrensverd*. Helsingfors: Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Finland 380. (2. uppl. faksimil 2010).
- Nyström, Bengt – Stavenow-Hidemark, Elisabet 2008, Historism. Bengt Nyström (Red.), *Svenska möbler under femhundra år*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Parko, Severi 1988, Esihistoriallinen rekilaulu keinutuolista. *Makeisrasia. Pintaor-namenteja ja muistipiirustuksia*. Helsinki: Otava.
- Pylkkänen, Riitta 1974, *Vanhat tuolimme*. Helsinki: WSOY.
- Sammallahti, Leena – Lehto, Marja-Liisa 2010, *Kalusteita kamareihin. Suomalaisten keinutolien ja piironkien historiaa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura.
- Schlegel, Bernhard – Klingspor, Arvid 1875, *Den med sköldebrev förlånade men ej å Riddarhuset introducerade Svenska adelns ättar-taflor*. Stockholm: P. A. Norstedt & Söner.
- Sjöberg, Lars – Sjöberg, Ursula 2003, *Stolar, taburetter & fätöljer i Sverige från 1600 till 1800*. Västerås: Ica Bokförlag.
- Tandefelt, Heikki 1929, Augustin Ehrensvärds brev till Daniel Thunberg. *Piirteitä Suomenlinnan historiasta. Bidrag till Sveaborgs historia* I. Helsinki – Helsingfors: Samfundet Ehrensverd – Ehrensverd-seura.

SUMMARY

Chairs by Daniel Thunberg – Finland's first rocking chairs?

The idea of fitting a chair with runners to create a rocking chair probably originated in Lancashire in England in the early 18th century. It was soon introduced to the American colonies. As old chairs were fitted with runners, new rockers were made. The earliest references to rocking chairs in England date from the 1740s. Early rocking chairs were often used by invalids and were confined to sick rooms and nurseries.

Today nearly every home in Finland has a rocking chair. The most popular Finnish rockers use Windsor chair construction and are products of local industry. The massive popularity of the Windsor rocking chair began in America in the 1820s and spread to many countries in Europe.

The first references to rocking chairs in Finland occur in inventory lists from the late 18th century. A few rockers in neo-classical style may also date from that time. In Porvoo Museum there is a rocking chair with features of an older style popular in 1720–1760. Is it possible that the chair and its runners date from the same time?

A reference to an older rocking chair can be found in a letter written by General Ehrensvärd's secretary Captain C. F. Bergencrantz to Master Builder Thunberg and dated 7 Sept. 1771. On behalf of the General's wife he begs Thunberg to send her a drawing for a similar rocking chair that Thunberg had made for Governor Nordenskiöld, saying that Ehrensvärd is sickly and would greatly benefit from such a rocking chair.

The persons mentioned in the letter were connected with the building of the Suomenlinna fortress (in Swedish Sveaborg) off Helsinki, begun in 1748 and continued for nearly 40 years. Augustin Ehrensvärd (1710–1772, later Field Marshal and Count) was, except for short intervals, the director of the project. Daniel Thunberg (1712–1788, later *af Thunberg*) was responsible for the technical constructions. Anders Johan Nordenskiöld (1696–763) a fortification officer, had been involved in the general defence plans of the country. From 1756 he served as Governor of the southernmost province of Finland. All these men also had international contacts.

Nordenskiöld broke his femur in the spring of 1757. Although unable to walk, he was back at his office in Helsinki by the beginning of the next year. Private letters mention him conducting his work "sitting in a leaning chair". In a memorial speech held at The Royal Swedish Academy of Sciences in Stockholm after the Governor's death, his 'leaning chair' is mentioned twice. Was this chair the rocking chair Ehrensvärd knew about? Maybe the word 'rocking chair' was unknown to most people at the time and was therefore simply referred to as a 'leaning chair'?

Thunberg's last year in Suomenlinna was 1758 when he supervised the building of the docks. The following year he left Finland and moved back to Sweden where he became a well known constructor of canals. The special chair for Nordenskiöld may have been constructed already at the end of 1757 or in 1758, at the latest. We can only hope that also Ehrensvärd got the rocking chair he needed so much. Nothing is known of the later fate of either chair. Both may have been similar to the Porvoo Museum rocking chair.

The long building period of the Suomenlinna fortress was culturally important since it introduced many new inventions, innovations, and ideas to Finland. It is interesting to note that among these is also the rocking chair.